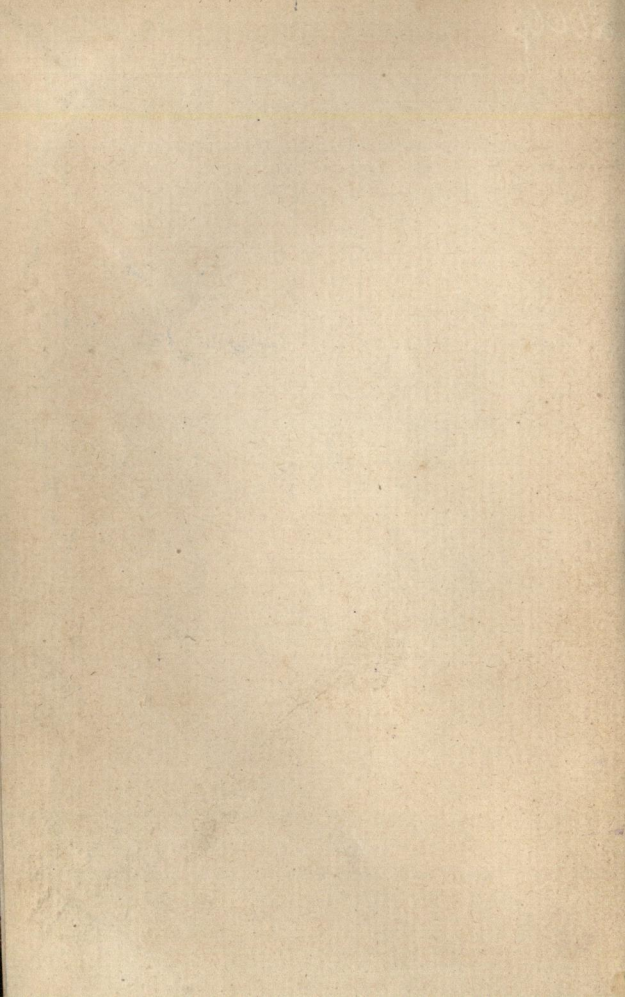

2006f
2013f

1577-1434

ЗАПОРОЖЦЪ

Оповѣданє

1111

ИВАНА ЛЕВИЦКОГО (НЕЧУЯ)

1.129

~~АДВОКАТЪ
КОЦОВСКИИ~~

~~Адвокат
KOSOWSKI
s. k. om. radca w du krajowce~~

~~ИМПЕРІАЛЪ
КОЦОВСКИИ~~

ЛЪВОВЪ

Накладомъ Евгенія Олесницкого

1884

0.15 up

и 23691

1

И.156041

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И156041

ЗЪ ДРУКАРНЪ ТОВАРИСТВА ИМЕНИ ШЕВЧЕНКА,
підъ зарядомъ К. Беднарского.

Адвокат
KOSOWSKI
С. К. ем. радца, сѣду Крайоваго

Надъ Днѣпромъ, коло славныхъ порогѣвъ, въ селѣ Старому Кодаку живѣ собѣ молодой лоцманъ Карпо Летючій. — Якъ и всѣ лоцманы, вѣнъ бувъ потомокъ славныхъ Запорожцѣвъ и мавъ увесь хистъ, всю вроду запорозку. Высокій, чорнявый та кучерявый! Гарный зъ лица, гарный зъ стану, кругомъ гарный ще и до того смѣливый! Ще зъ малку бравъ его зъ собою батько на байдаки та плоты, переводячи ихъ черезъ пороги. Карпо знавъ добре всѣ пороги, всѣ заборы, знавъ кожый камѣнь. Вѣнъ любивъ пороги, бо зрѣвъ коло ихъ. Карпо любивъ летѣти стрѣлою прудкимъ, козацкимъ ходомъ черезъ пороги, летѣти птицею зъ лавы на лаву; любивъ слухати, якъ шумить Днѣпро на порогахъ, якъ реве Звонецъ або Дѣдъ и обливае брызками его горяче лице.

Лоцманскій отаманъ дуже любивъ Карпа и настановивъ его дядькомъ, не вважаючи на его дуже молоді лѣта. Отаманъ вѣривъ ему, якъ самому собѣ.

Ото разъ приплывъ до порогѣвъ великій байдакъ якогось богатого купця.

— „Дай менѣ, отамане, лоцмана, та найпевнѣйшого, найлучшого,“ каже богатый купецъ до отамана.

— „Не ма въ мене певнѣйшого и вѣрнѣйшого лоцмана, якъ Карпо Летючій, хочъ вѣнъ и молодой. Посылаю его, то все одно, що и самъ иду,“ отказавъ отаманъ.

Вымѣрили байдакъ, зняли зъ него трохи ваги, приробили довженне стерно. Готове судно въ страшну дорогу! Карпо поблагословився у отамана и вылетѣвъ орломъ на байдакъ. Всѣ попереду сѣли по украиньскому звычайу, потому стали на колѣна и помолилися Богу. Нѣхто не знавъ на певне, чи вернешь живой до дому.

— „Щасти-жь Боже!“ промовивъ отаманъ до Карпа. „Якъ щасливо вернешся до дому, то дамъ тобѣ велику, велику плату! що маю найлюбѣйшого и наймилѣйшого.— Памятай! Мое слово тверде!“ — промовивъ отаманъ Иванъ Музика, ще й сивымъ вусомъ моргнувъ.

У Карпа дуже забилось сердце, бо гарна була, якъ картина, Музичина дочка Олеся. Вѣнъ почувъ, що въ его вырастають орлины отаманскы крыла.

— „Гребѣмо!“ крикнувъ вѣнъ на гребцѣвъ, ще и рукою махнувъ.

Гребцѣ запустили гребки въ воду. Байдакъ знявся зъ мѣся и полетѣвъ, якъ птиця. Коло стерна стоявъ, якъ той явѣръ высокій, Карпо Летючій. Середъ Днѣпра на суднѣ въ прозору повѣтрѣ малювалося его молоде лице, бѣла сорочка, червоный, широкій поясъ. Вѣнъ

гордо поглядавъ на Днѣпро, а очима все бачивъ чорнї Олеснї очі, єи бѣле личко.

Погода була тиха и ясна. На дворѣ бувъ ранний, теплий ранокъ. За Днѣпромъ починало червонѣти небо широкою смугою. Вода въ Днѣпрѣ стояла тиха и гладенька, якъ скло. А тамъ десь далеко въ низу вже стогнавъ, неначе пѣдъ землею, первый порогъ кодацкїй.

— „Шамни разомъ, друзѣ!“ крикнувъ Карпо. И гребцѣ шамнули, а байдакъ полетѣвъ неначе на крылахъ.

На гладенькѣй, якъ зеркало, водѣ, почали скакати неначе бѣлї кромши, а булькотячи, зновъ ховались у воду. Порѣгъ бувъ недалечко!

— „Шабашъ!“ крикнувъ Летучїй, и всѣ гребцѣ пѣдняли гребки. — „До стерна!“ командувавъ вѣнъ, и всѣ кинулись до стерна, щобъ направити байдакъ просто на проходъ.

Зашумѣла вода и заревла. Кодацкїй порѣгъ появилася весь, одъ берега до берега, весь бѣлый, вскрытый пѣною та брызками. Байдакъ загувъ и полетѣвъ зъ лавы на лаву рѣвно, якъ стрѣла. Въ одну мѣть єго перенесло черезъ порѣгъ! Вода обрызкала гребцѣвъ и присыпала Карповї кучерѣ Судно тихо загуло, якъ порожна бочка. Всѣ перехрестились.

Карпо не зѣоглядѣвся, якъ байдакъ минувъ Звонецкїй, Сурскїй и Лохлискїй пороги. Єго смѣлива и горда душа палала щастемъ. Водяна курява и брызки тѣлько прохолоджували єму лице.

Ще було чути, якъ стогнали вышій пороги, а тутъ вже заревѣвъ Дѣдъ чи Ненасытець. Погода на Карпове щасте була все тиха та ясна Сонце обсыпало горячимъ свѣтомъ бѣлї пороги и чорнї Карповї кучерѣ. Дѣдъ все ревѣвъ та стогнавъ, все дужше та дужше, неначе десь ревла череда волѣвъ, неначе десь стрѣляли зъ гармать або дзвонили въ великї дзвонь. Вѣдъ берега до берега на Днѣпрѣ появился бѣлї гребѣнь, неначе бѣла грива величезного коня. Ще пройшла хвиля, и передъ Карповими очима встали зъ воды всѣ дванайцять дѣдовихъ лавъ, страшныхъ, сердитыхъ, бѣснуватыхъ. Карпове сердце дуже застукало въ грудяхъ! Байдакъ вже бувъ направлений стерномъ якъ-разъ на ходъ и летѣвъ якъ стрѣла.

Коли де се не взялася вѣтрова полоса! Вѣтеръ дмухнувъ трохи зъ боку. Коло самѣсѣнького порога вода вкрылася неначе чорними вронами. Вѣтеръ ухопивъ судно и зинѣсъ трошки на бѣкъ. Въ души въ Карпа похололо. Вѣнъ самъ кинувъсь до стерна, кричавъ на гребцѣвъ, махавъ руками, налягавъ на стерно грудьми. Але нѣчого не помогло! Велика сила вхопила байдакъ и знесла на бѣкъ. Байдакъ полетѣвъ зъ лавы на лаву и черкнувся дномъ объ Зеленый Камѣнь, котрый одначе не шкодить байдакамъ. Судно разомъ загуло, наче крикнуло и зновъ полетѣло якъ стрѣла, та все звертало у бѣкъ. Ще низше его вхопивъ страш-

ный камѣнь Крутько и обкрутивъ кругомъ себе... Байдакъ застугонѣвъ, зачепився довгимъ стерномъ за Крутька. Стерно хруснуло, якъ трѣсочка, и переломилось на трое. Теперь все пропало, все згинуло!

Карпо и гребцѣ зняли руки до Бога.

Вода вхопила байдакъ, якъ легеньку трѣсочку, крутила его на всѣ боки, понесла и кинула на лаву. Судно заревло передъ смертею, затрѣщало дуже страшно, ажъ перемогло великій клекѣтъ. Ненасытця и впало на остру скелю. Камѣня одбило ему увесь нѣсъ. Колодки полетѣли въ низъ и розбились на маленькій полѣна. Часть судна зачепилась на скелѣ. Люде, якъ птицѣ, держались за вирѣвки.

Пекло не було таке страшне, якъ Ненасытець! Зъ верху ревла вода, въ низу кипѣла хвиля. Цѣлї горы бѣлои ревучои пѣны бились объ камѣня, скакали въ гору, закручувались гребѣнями, и зновъ падали назадъ на камѣня. Вѣдъ берега до берега нѣбы лютувала бѣла водяна буря, крутились вихры, вертѣлись чорторыѣ, неначе все те выкидавъ пѣдземный огонь, або захованї на днѣ вѣтры.

„Пропала на вѣки моя честь! Втерявъ я на вѣки мою Олесю! Честь моя! Олесю моя! Що скаже теперь отаманъ, якъ я вернуся живымъ до дому!“ — говоривъ Карпо, висячи надъ страшною безоднею.

Въ низу вѣдъ порога лоцманы вже поба-

чили розбитый байдакъ. Човна и дубы вже поплыли спасати живыхъ людей и крамъ. Одинъ бувъ вже наблизився до скелъ, де висѣвъ байдакъ, вже лоцманы кидали вирѣвку гребцямъ, щобъ пристати зъ боку до тієї скелъ и забрати хочъ людей.

— „Пропавъ я на вѣки! Втерявъ на вѣки Олесю! На що менѣ жити на свѣтѣ!“ — крикнувъ Карпо и скочивъ въ бѣлу кипучу хвилю.

Карпо тѣльки и памятавъ, що вода клеко-тѣла, крутила нимъ, кидала его то въ гору, то въ низъ, якъ вода въ печи кидае зерномъ въ казанѣ. Вже вода залила ему уха, ротъ. Карпо вже ждавъ, що вода отъ-отъ вдарить нимъ объ скелю и розмѣщитъ его, якъ немосточку. Коли се вѣнъ почувъ, що разомъ такъ и полетѣвъ у низъ, въ якусь безодню и стративъ память.

Отъ прокидається Карпо и дивиться, ажъ вѣнъ лежить на сухому. Полапавъ вѣнъ рукою кругомъ себе и налапавъ мягкій мохъ а пѣдъ мохомъ твердый камѣнь. Одкрывае вѣнъ очи и бачить свѣтъ.

— „Боже мѣй! де се я? Чи мене вытягли, чи я умеръ, чи се менѣ сонъ сниться?“ подумавъ Карпо и глянувъ у гору.

Высоко надъ нимъ висѣла водяна стеля. Вѣнъ почавъ придивлятися и побачивъ, що тамъ у горѣ лилася вода, текла, пѣнилась и навѣтъ шумѣла, а черезъ ту воду, якъ черезъ склянну стелю, синѣло небо, а середъ неба свѣтило ясне

сонце. Бѣла пѣна купами летѣла и часомъ за-
слоняла сонце неначе хмара; а черезъ пѣну,
черезъ хвилѣ мѣнялося сонце: то синѣло, то
червонѣло, то жовтѣло, то зновъ блищало якъ
золото.

Глянувъ Карпо кругомъ себе и побачивъ,
що вѣнъ лежить на скелѣ. Оглянувся вѣнъ на
всѣ боки, и зновъ ему здалося, що все то бувъ
сонъ: и той байдакъ, и та бѣда на порогахъ, и
та отаманьска обѣцянка... Вѣнъ побачивъ, що
пѣдъ водою стояла, якъ стѣна, рѣвна скеля
вѣдъ одного Днѣпрового берега до другого: то
була одна лава Ненасытецького порога; а тамъ
далѣй выше зновъ стояла друга рѣвна скеля,
така сама якъ и перша. Камяни стѣны були
высшій вѣдъ високои дзвѣниці, а по верхъ ихъ
лився цѣлый Днѣпро и постлався надъ ними
водяною стелею.

Отъ дивиться Карпо въ низъ, а мѣжъ тими
стѣнами росте пышный садъ, про якого тѣлько
въ казкахъ розказують. Тамъ розстелялись зе-
леною скатертю луки зъ такою травою якъ и
на земли; тамъ були розкидані невеличкі, але
гарні пригорки, велике камѣня, то таке якъ
дзвѣниці, то рѣвне и высоке наче стовпы. И
все те мѣсце було гарне, якъ рай: зеленѣло
гаями, лужками, садками, виноградомъ. Мѣжъ
зеленою травою цвили всякі квѣтки Карпо
бачивъ пѣдъ самою скелею, де вѣнъ лежавъ,
пышный, рожевый кущъ, чувъ навѣть пахощѣ

вѣдъ рожъ и василькѣвъ. Зъ верху зъ пѣдъ водяной стелѣ понавѣшувалось на скелѣ лататя зъ широкимъ листомъ, зъ бѣлыми и жовтыми квѣтками, висѣло купами дрѣбне якъ пухъ, зелене пѣдводне зѣля. Скрѣзь свѣтило сонце черезъ водяну стелю, але той свѣтъ бувъ тихій и разомъ ясный. Краса того мѣсяця такъ зчарувала Карпа, що вся его жизнь, зъ малку и до парубоцтва, здалась ему якимсь сномъ. Ему хотѣлось тѣльки дивитись то на сады, то на скелѣ, то на крышталеву стелю, синюю вѣдъ синого неба, а часомъ блискучу, якъ цвѣтъ веселки.

Придивляється Карпо вѣ низъ, ажъ по пѣдъ гаями неначе ростуть купы высокихъ, червоныхъ та синыхъ квѣтокъ. Придивляється вѣнъ лучше, ажъ тѣ квѣтки ворущаться: то були люде. Два чоловѣки ишли просто до того мѣсяця де бувъ Летючій. На ихъ були высокѣ, чорнѣ шапки зъ червоными верхами, синѣ кунтушѣ зъ рукавами на одкидѣ.

— „А чого ты хлопче, залѣзъ туды, куды тобѣ не годилось бы лѣзти?“ спытали они у Карпа.

— „Хто-жь ты такій? Що ты за людина?“

— „Я.“ почавъ Карпо та и не доказавъ, бо забувсь, якъ его звали

— „Злазъ до насъ!“

— „Не ма кудю злѣзти, бо скеля крута, якъ стѣна!“ крикнувъ Карпо и почувъ, що его

голосъ зовсѣмъ змѣнився: ставъ дзвѣнкій, рѣв-
ный, голосный. Карпо заговоривъ, неначе пѣсню
заспѣвавъ.

— „Скакай, не бѣйся!“ крикнули тѣ люде
до Карпа.

Карпо скочивъ и заразъ почувъ, що вѣнъ
тихѣсенъко спускається на землю, якъ обережна
птиця спускається зъ неба на дерево. Тѣ люде
пѣддержали его за руки и постановили на траву.

Карпо глянувъ на тыхъ людей и трохи зля-
кався и здивувався, и замилувався. Такі они
були гарні на вроду, що вѣнъ такихъ людей
не бачивъ нѣ мѣжь панами, нѣ мѣжь простыми
селянами.

— „Еге, ты хлопче зъ Украины!“ про-
мовивъ одинъ зъ ихъ, и голосъ его розсыпався
мѣжь скелями, якъ весняный первый грѣмъ.

— „Зъ Украины,“ тихо обѣзвался Карпо.

— „Чи вже-жь теперъ на Украинѣ стали
такі маленькї та мизернї люде, якъ отсе ты?“
спытавъ одинъ чоловѣкъ, и обидва они якое
жалѣбно усмѣхнулись.

Карпо глянувши на ихъ несказану красу,
трохи опамятувався и ставъ смѣливѣйшїй. —
„Отъ-такї, якъ бачите!“ промовивъ вѣнъ.

— „Хто-жь ты такїй хлопчику?“ спытали они.

— „Я лоцманъ на порогахъ.. Летючїй на
призвище..“ сказавъ Карпо, а имения своего все
таки не пригадавъ.

— „Правда, ты розбивъ байдака?“

— „Правда“, промовивъ Карпо, и та гърка правда прійшла ему на память, якъ дуже давний, Богъ зна' колишний сонъ

— „Ходи же зъ нами,“ сказали тѣ люде и повели Карпа дальше, ставши по обидва боки.

— „Якъ же тобѣ здалося въ нашому краю? Чи гарна наша сторона?“ спытали они.

Карпо тѣльки глянувъ на тую стелю, де сонце разъ-по-разъ блыщало, якъ блыскавка, всѣми цвѣтами, и затуливъ очи рукою.

— „А знаешь, хлопчику, хто мы?“ спытали они въ Карпа.

Карпо тѣльки глянувъ на ихъ чорнѣи очи и великѣи шовковѣи вусы.

— „Мы козаки, Запорожцѣ. Чи ты чувъ що про Запорожцѣвъ?“

— „Чувъ, що колись за порогами була Сѣчь; менѣ покѣйникѣ батько дещо розказувавъ.“

„Ото-жь, щобы ты знавъ, тутъ теперъ Запорозка Сѣчь,“ промовивъ одинъ Запорожець „Ото, бачъ, якъ зруйнували Сѣчь, а помочи намъ не було де взяти, то нашѣ характерники зачарували Сѣчь зъ того часу наша Сѣчь зъ островомъ, зъ гетьманомъ, зъ козаками отъ тутъ! Нашу Сѣчь поглинувъ Днѣпро. Чи бачишь, ондечки далеко, далеко ворущаться по пѣдъ гаемъ за отъ тѣю скелею неначе червонѣи квѣтки? То наше сѣчове товариство.“

И обидва козаки повели Карпа на зустрѣчь тому товариству. Всѣ они трое ввѣйшли въ не-

величкій лѣсокъ. Въ тому лѣску зовсѣмъ не було тѣни; скрѣзь по пѣдъ деревомъ блищавъ однаково ясный теплый свѣтъ.

Карпо озырнувся на бѣкѣ и побачивъ, що черезъ обохъ Запорожцѣвъ було видко кожне дерево, кожну квѣтку. Запорожцѣ здались ему тѣню, одначе вѣнъ и крышки не злякався, бо страху тамъ зовсѣмъ не було на тому свѣтѣ.

Заразъ за лѣскомъ они стрѣли иншихъ козакѣвъ. Запорожцѣ сидѣли на зеленой травѣ группами, сидѣли на дробному камѣню, стояли по два, по три, розмовляли мѣжь собою и всѣ поглядали на Карпа, якъ на якоесь диво. Всѣ козаки були высокѣ, рѣвнѣ та здоровѣ; всѣ були гарнѣ, повбиранѣ въ гарну одежу, неначе въ празникъ або въ недѣлю. Они стиха розмовляли, а Карпови здалося, що то ревуть страшнѣ Днѣпровѣ пороги.

— „Отсе нашъ свѣчовый курѣнь! Мы побачимо ще не одинъ курѣнь, поки дѣйдемо до нашего гетьмана,“ — промовивъ одинъ Запорожець.

— „До гетьмана! до гетьмана!“ — закричали деякѣ Запорожцѣ, и слѣдкомъ за Летючимъ и за его двома проводирями посыпались всѣ козаки.

Отъ они идутъ та идутъ, и зайшли въ тихе спокѣйне мѣсце, навкруги обставляне камѣнемъ. Въ тѣмъ кружѣ, пѣдъ самою високою камяною стѣною, бувъ пышный садъ, а въ тѣмъ садѣ

росло всяке дерево. На деревѣ висѣли спѣлія яблока та грушѣ, червонѣли вишнѣ та черешнѣ, червонѣвъ та жовтѣвъ спѣлый виноградъ, порозкладавши широкій листъ и важкї китяги ягôдъ скрôзъ по камѣню. Тее мѣсеце було зо-всѣмъ одгорожене, тиша була тамъ ажъ мертва.

Въ тому саду скрôзъ по пôдъ деревомъ стояли камяні лавки, а на лавкахъ сидѣли старї Запорожцѣ. Ихъ борода бѣлѣли якъ снѣгъ, а вусы у всѣхъ були чорні. Старї Запорожцѣ одпочивали. На ихъ старыхъ, поваж-ныхъ лицяхъ спочивали думы. Всѣ они сидѣли, позгортувавши руки и посхилявши въ низъ важкї головы. Карпо глянувъ на ихъ, и ему здалося, що они повыроблюванї зъ камѣня або зъ дерева. Вже Карпо перейшовъ черезъ садъ, а они ажъ тогды встали, якъ наблизився пер-вый курѣнь и закричавъ: „до гетьмана, до гетьмана!“

Тôлько що Карпо минувъ високу камяну огорожу, вôнъ побачивъ вже другї садъ, весь зелений, весь засаджений квѣтками, а зъ того саду лився чоловѣчїй голосъ, та такїй же гар-ный, та дзвôнкїй. Хтось спѣвавъ козацку думу дуже старинну. Голосъ той лився низомъ якъ грôмъ, то пôдôймався въ гору и дзвенѣвъ якъ голосный дзвôнъ, а пôдъ той голосъ зъ тиха грала бандура, неначе птиця щебетала. Карпо ввôйшовъ въ садъ и побачивъ, що тую думу спѣвавъ сивый кобзарь, сидячи на камѣню, а

кругомъ него сидѣли и стояли козаки середныхъ лѣтъ и слухали старинну думу про козацкихъ гетьмановъ, про славнй давнй дѣла на Украинѣ.

— До гетьмана! до гетьмана! — зъ тиха промовили старй Запорожцѣ и кобзарь переставъ грати и спѣвати. Всѣ козаки знялись зъ мѣся и рушили до гетьмана.

Отъ минувъ Карпо и той садъ, и всѣ они ввѣйшли въ зеленый гай. Той гай бувъ такъ гарный, якъ у насъ буває вѣнь гарный весною. Дерево зеленѣло, якъ середъ дня пѣдъ яснымъ пѣвденнымъ сонцемъ. Незвычайный свѣтъ пронизувавъ кожнй листочокъ на скрѣзъ: все дерево зъ листьями було нѣбы выроблене зъ зеленого тонкого скла. Здавалось, нѣбы свѣтъ брызкавъ зъ середины кожной гильки, зъ кожного зеленого листка, зъ кожной квѣтки и травины. Карпо мусѣвъ прикрыти очи рукою... Въ гаю щебетали соловейки, кували зазулѣ, туркотали горлицѣ, щебетало всяке птаство. Мѣжъ деревомъ скрѣзъ цвила рѣжа великими кущами, цвили гвоздики, чорнобривцѣ, пивонія; зеленѣла мѣжъ кущами квѣтокъ рута, мята, любистокъ. Все тее було освѣчене веснянымъ сонцемъ, бо нѣгде пѣдъ деревомъ не було тѣни. Весь гай зъ квѣтками и птицами блыщавъ и свѣтився на скрѣзъ, неначе бувъ вытканый зъ одного свѣта и зъ самыхъ квѣтокъ та птицъ.

Середъ того гаю було зелене поле. Тамъ

сидѣли на камѣню три кобзарѣ и грали козака до танцѣвъ, а кругомъ ихъ на зеленѣй травѣ танцювали молоді, хисткі якъ очереть, козаки. Червоні верхи на шапкахъ, червоні рукавы миготѣли на зеленому поли, нѣбы то лѣтали огнѣ, нѣбы разъ-по-разъ блискала блискавка. Высокі, тонкі козаки, зъ тонкимъ станомъ, такъ переплѣтались мѣжь собою, якъ отъ переплѣтається тонкій очереть коли нимъ колише вѣтеръ. Карпо бачивъ, що козаки танцювали, неначе птицѣ лѣтали, бо не згинали навѣтъ верхечкѣвъ травы пѣдъ золотыми пѣдкѣвками и тонкими закаблуками. Танокъ бувъ такій жвавий, такій веселый, що у Карпа ажъ жишки затрусились до танцѣвъ. Навѣтъ старі Запорожцѣ стали кругомъ, довго дивились, поки не заговорили: „Часъ до гетьмана! до гетьмана!“

Музики замовкли. Старі дѣды повели на передъ, а за ними посыпались юрбою молоді Запорожцѣ.

Отъ пѣшли они далѣй и прійшли до якоисъ невеличкои рѣчки. Карпо тамъ примѣтивъ, що черезъ камяну стѣну въ однѣмъ мѣсци прорвалася вода и потекла рѣчкою, быстрою якъ птиця. Вода падала зъ камѣня на камѣнь шумѣла и кипѣла, неначе вѣдскаувала вѣдъ розпеченого камѣня. Черезъ воду бувъ мѣстъ: то лежавъ великій та широкій, плисковатый камѣнь. За рѣчкою, далеко, далеко, ажъ пѣдъ

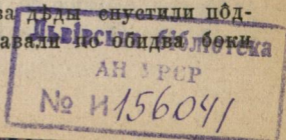
самымъ берегомъ Днѣпра росла велика дуброва
 Дерево було таке високе, що трохи не доста-
 вало верхами ажъ до воды! Густе и темно-зе-
 лене гила висѣло зъ верху якъ найгустѣйшій
 хмары. Дерево стояло темною рѣвною стѣною.
 Надъ тою дубровою стояла нѣбы дуже ясна
 мѣсячна нѣчь, або ясный вечѣръ. На зеле-
 нѣмъ поли скрѣзь по пѣдъ дубровою було
 видко могилы. Надъ кожною могилою сто-
 явъ въ головахъ низенькій, бѣлый, камяный
 хрестъ, а въ ногахъ рѣсь дубъ. Передъ ко-
 жнымъ хрестомъ палавъ великій ставникъ
 а въ кожнѣмъ дубѣ бувъ застромлений козац-
 кій мечъ. Въ тѣй сторонѣ свѣтъ бувъ такой ти-
 хій, що ставники горѣли, якъ въ церквѣ. Идучи
 черезъ тее мѣсце, Запорожцѣ почали хреститись
 и молитись, поздѣймавши шапки.

— „Що то таке за рѣчкою?“ — спытавъ
 Карпо въ одного козака.

— „То наше кладовище,“ — одказавъ козакъ.

Карпа повели дальше просто до камяной
 стѣны. Дивиться вѣнь, ажъ въ тѣй стѣнѣ про-
 рубані нѣбы ворота, та такой высокій якъ цер-
 ква! Коло тыхъ ворѣтъ по обидва боки стояли
 на сторожѣ два старіи Запорожцѣ зъ великими
 мечами. У нихъ сивіи бороды були ажъ до пояса.

— „До гетьмана! до гетьмана!“ — загули
 по заду козаки, и обидва дѣды спустили пѣд-
 нятій мечѣ до долу, поставили по обидва боки

коло Летючого и повели єго въ тѣ ворота. За ними такъ и посыпались всѣ козаки.

Ввѣйшовши въ тѣ ворота, Карпо вглядѣвъ ще бѣльше диво: тамъ мѣжь двома высокими стѣнами була друга, гетьманьска половина тои Стѣчи. Глянувъ Карпо на стелю а тамъ такъ само лився и шумѣвъ Днѣпро. Сонце такъ чудово грало промѣнями въ тѣй стелѣ, якъ у чистому крышталеву. Карпови здалося, що въ тѣй водяной стели одна дошка зъ щирого золота, а друга зъ срѣбла; третя червона якъ жаръ, а тамъ далѣй жовта, зелена, сина. Тѣ дошки нѣбы ворушились, змѣнялись, неначе чиясь рука перегортувала ихъ наумыснє. То се они всѣ щезали, и пышне сонце и сине небо було видко черезъ воду, якъ на земли; було видко, якъ птицѣ лѣтали въ небѣ, якъ рыба плыла стрѣлою, або грала противъ сонця цѣлыми табунами!

Карпа повели черезъ садъ мѣжь двома рядами високого дерева, на котрѣмъ срѣбный листь бувъ перемѣшанный зъ золотыми яблуками та грушами, зъ коралевыми вишнями та черешнями, зъ китягами винограду зъ дорогого камѣня. Весь садъ блыщавъ якъ сонце. Зъ дерева на дерево перелѣтали райскій птицѣ, неначе хто перекидавъ пучки огню або блыскавки. А тамъ за садомъ стоявъ простый, зеленый дубъ, а пѣдъ дубомъ на камѣню сидѣвъ гетьманъ. Вѣнъ бувъ такій великій якъ Палфѣй. Здається не було коня

на свѣтѣ, щобъ вдержавъ его на собѣ! На гетьманови була висока шапка, а зъ шапки на бѣкѣ висѣвъ золотый вершокъ; вѣнъ бувъ пѣдперезаний золотымъ поясомъ и обутый въ червоні чоботы зъ золотыми пѣдкѣвками. Спершись одною рукою на широкій мечъ, гетьманъ державъ въ другѣй руцѣ булаву зъ щирого золота, обсыпану дорогими камѣнями, котрѣ блыщали якъ промѣня. Вся булава такъ свѣтилась неначе гетьманъ державъ въ руцѣ сонце. Гетьманъ думавъ глубокоу думу, схиливши голову, и его мысли вылѣтали соловейками, сѣдали на дубови и спѣвали. Побачивши козакѣвъ, вѣнъ грѣзно кинувъ очима, и зъ того погляду знявся орелъ и полинувъ пѣдъ небо, розпанахавши крылами крышталеу стелю. До долу зъ очей посыпались искры и розтопили землю.

Не здѣймаючи шапокѣ, два дѣды стали передъ гетьманомъ и постановили по передъ Летючого Ихъ роемъ обступили козаки.

Гетьманъ вставъ и выпрямився на цѣлый зрѣсть.

— „Яке дѣло маєте, шановне товариство?“ — спытавъ гетьманъ, и Карпо чувъ, що земля пѣдъ нимъ задрожала.

— „Хиба-жь не бачили, ясневельможный гетьмане! — чоловѣкъ прибувъ до насъ зъ Украины.“

Гетьманъ тѣлько тогда кинувъ окомъ на Летючого, довго дивився на его и дѣвъ слезы

упало зъ его очей на землю. На тѣмъ мѣсци лежали вже двѣ рожѣ.

— „Чи ты хлопче зъ Украины? Якъ же ты зайшовъ до насъ? Чи не наславъ тебе до насъ Богъ и нарѣдъ?“

— „Я розбивъ байдака на порогахъ и не знаю и самъ, якъ я сюды зайшовъ“.

— „Сыну мѣй любый, сыну мѣй милый! Я-бъ тебе обнявъ та боюсь задушити тебе вѣдъ моеи великои силы, вѣдъ щирого сердца,“ — промовивъ гетьманъ и стиха поцѣлувавъ Летючого. — Скажи-жь менѣ, сыну, що тамъ дѣється на Украинѣ?

— „Нѣчого“ — вѣдказавъ Летючий.

— „Чи памятають на Украинѣ про гетьмана и козакѣвъ? чи згадують?“

— „Трохи памятаемо. Старй люде дещо розказують“

— Чи не говорили-жь вамъ про насъ попы, або ченцѣ, або вченй люде?“

— „Нѣ, нѣхто намъ про те нѣчого не згадувавъ. Трохи чули дещо вѣдъ кобзарѣвъ.“

— „Якъ же тамъ на свѣтѣ живутъ люде? Чи лучше имъ чи гѣрше? Чи и доси терплять вѣдъ Ляхѣвъ? Чи и доси тамъ у насъ е Татаре, Москалѣ, Жиды?“

— „Е и Жиды, и Ляхи, и Москалѣ. Тѣлько про Татаръ нѣчого не чути. А чи лучше теперь людамъ, про те не знаю“.

— „Чи вже-жь вамъ нѣхто нѣчого не розказувавъ?“

— „Нѣхто, ясновельможный гетьмане.“

Гетьманъ важко здыхнувъ и поклавъ свою булаву на камѣнь. Зъ камѣня такъ и брызнули левкоф та фялки кругомъ булавы, а виноградъ оплѣвъ навкругъ камѣнь и постлався по травѣ.

— „Ходѣмо-жь, козаки, до церкви та спытаємо въ Бога, що дѣяти намъ, та помолимось Богу за Украину.“

— „До церкви! до церкви!“ — загули навкруги козаки.

Гетьманъ вѣдвизавъ мечъ и застромивъ въ камѣнь. Мечъ вгнався въ скелю якъ въ вѣскъ, а зъ пѣдъ меча задзюрчала кровь.

Гетьманъ тихимъ ходомъ выступивъ въ передъ, и козаки розступились на обидва боки Гетьманъ бувъ высшій и красшій вѣдъ всѣхъ Запорожцѣвъ; высокій якъ Палѣй, гарный якъ Мазепа, смѣливый якъ Богданъ Хмельницкій. Его лице блыщало якъ ранне сонце. Слѣдкомъ за гетьманомъ два сивіи Запорожцѣ повели Карпа, а за ними роємъ посычалась вся громада. Скѣлько можна було скинути окомъ, червонѣли шапки та кунтушѣ. Все вѣйско ишло широкимъ зеленымъ полемъ, а по обидва боки росли чудові гаф та сады. Въ тыхъ садахъ росло дерево зъ золотымъ та срѣбнымъ листомъ, а мѣжь тымъ деревомъ траплялося часомъ и просте дерево садове, и отсе на одному були

спѣлїи овочи, а на другому тѣлько що наливалися, а третє дерево стояло у бѣлому цвѣту.

Гетьманъ повернувъ за високу скелю, де була церква. За тою скелею Карпо вглядѣвъ нове диво. Зъ високої камянной стѣны зъ двохъ розколинъ лилися водоспады и спадали найдрѣбнѣйшою бѣлою росою въ двѣ рѣчечки. Тї рѣчечки стѣкалися до купы, а мѣжъ ними бувъ высокій островецъ. На тѣмъ островѣ по надъ рѣчечками, скрѣзь по пѣдъ камянною стѣною росли вишневі сады и стояли въ цвѣтѣ, якъ у насъ буває на весну. Весь той кутокъ бѣлѣвъ вишневымъ цвѣтомъ. Карпо бачивъ тѣльки на островци камѣнь, а на камени стоявъ высокій хрестъ зъ чистого золота, весь гладенькій зъ низу до верху. На самому перехрестѣ висѣвъ терновый вѣнокъ, а на колючкахъ того вѣнка блищала свѣжа кровь. Хрестъ блищавъ навкруги якъ сонце, а вѣдъ того свѣта надъ хрестомъ на камяннѣй стѣнѣ стояли ажъ три веселки. дуже, дуже ясні! Карпо бѣльше нѣчого не бачивъ, тѣлько бѣлїи якъ пухъ сады, а надъ садами золотый, блискучій хрестъ и три веселки.

„Се наша церква!“ — промовили дѣды до Карпа, показуючи на хрестъ. „Тѣлько отой хрестъ мы взяли зъ собою зъ Запорожя, бо мы знали, що и хреста тамъ не зѣсталось-бы. А мы за хрестъ ложили на степахъ, на морю свои головы.“

Отъ почали они приближатись до того хреста, ажъ чуе Карпо: хтось спѣває пѣсню, и спѣває голосъ дѣвочій. Карпо чувъ усякїй голосы, та ще зъ роду не чувъ такого гарного, рѣвного, високого, дзвѣнкого та голосного! Той голосъ спѣвавъ украиньску пѣсню. Карпови навѣтъ на умъ приходила та пѣсня; така она була знакома. Але вѣнъ чувъ, що тая пѣсня була красша неказано вѣдъ всѣхъ пѣсень, хочъ и нагадувала ему то одну, то другу сѣльскую пѣсню. То велика, незмѣрна туга та горе, то надѣя та радѣсть и горяче кохане лилося въ тому чудовому голосѣ. Карпо чувъ, якъ дуже забилося въ него серце, якъ у его серци переливалося все те, що спѣвавъ голосъ... Навѣтъ старї дѣды посихляли головы.

— „Хто се спѣває?“ — спытавъ несмѣливо Карпо у дѣдѣвъ.

— „Швидко самъ побачишь,“ — понуро вѣдказавъ ему одинъ характерникъ.

Ввѣйшли они въ тї сады. Дивиться Летючїй, ажъ проти самого хреста, коло самого острѣвця стоить оденъ зеленый кущъ: то бувъ кущъ калины. Зверху на кущѣ червонѣли спѣлїя ягоды, а середина куща цѣла облита була бѣлымъ цвѣтомъ. Пѣдъ самѣсѣнькимъ кущемъ блищала въ калинѣ крыничка. Карпови здалося, що той голосъ леться або зъ калины або зъ крыницѣ.

Тѣлько що гетьманъ наблизився до острѣв-

ця, ажъ той голосъ задрѣжавъ вѣдъ незмѣрною туги, тай замовкѣ. Гетьманъ ставъ противъ хреста на колѣна, и за нимъ упало навколѣшки все товариство. Отъ гетьманъ почавъ читати молитву, а разомъ зъ нимъ загула вся громада, якъ отъ гуде нарѣдъ у церквѣ, тогды якъ почнуть спѣвати „Иже херувимы.“ Карпо чувъ, що пѣдъ его колѣнами задрожала земля; вѣнъ ухопився рукою за камѣнь, и той камѣнь дрожавъ, а пѣсля такъ розколовся на двов. Вѣдъ той козацкои молитвы страшно заревли пороги, задрожали обидва береги Днѣпра, затрусилась земля на Украинѣ, затрусився Киѣвъ на горахъ, задрожала Шевченкова могила въ Каневѣ, и та гора, де стоить могила, вѣдкололась и впала въ Днѣпро. Въ той часъ въ Киѣвѣ, въ Лаврѣ задзвонили самѣ дзвоны. На терновому вѣнку, на золотому перехрестѣ показалась свѣжа кровь...

— „Ще терпять нарѣдъ на Украинѣ! Ще зовѣмъ свѣжа кровь на терновѣмъ вѣнку! Ще не загоились раны Украины!“ — промовивъ гетьманъ показуючи на хрестъ.

И зновъ загуло товариство и впало низъ до землѣ. Въ той часъ зновъ зъ калины заспѣвавъ чудовый дѣвоцѣй голосъ, заспѣвавъ пѣсню до Бога, и вся громада слухала тую пѣсню и плакала.

Гетьманъ скѣнчивъ молитву и вставъ; всѣ козаки встали за нимъ. „Наставъ часъ!“ промо-

вивъ одинъ характерникъ, показуючи рукою на кущъ калины, и Летючому здалося, що тая калина ажъ зворушилась, неначе на неї повѣявъ тихій вѣтеръ. Голосъ заспѣвавъ веселу пѣсню.

— „Наставъ часъ!“ — промовивъ гетьманъ.

Одинъ дѣдъ поїшовъ до крыницѣ, набравъ у пригорщѣ воды и тричѣ брызнувъ на калину. И Карпо бачивъ, якъ червонѣ китяги калины ставали квѣтками та стрѣчками на головѣ чудової дѣвчини, ставали румянцями на повныхъ щокахъ; вѣнъ бачивъ якъ бѣлый цвѣтъ стававъ бѣлымъ лицемъ, бѣлою сорочкою, якъ крыничка стала вѣдрами. Де бивъ кущъ калины, тамъ стояла чудова дѣвчина и брала воду зъ крыницѣ. Коли придивиться Карпо до тої дѣвчини, ажъ то стоить Олеса, дочка отамана Музики.

— „Отсе, якъ же я довго спала!“ тихо промовила дѣвчина, озыраючись навкруги, „але якій же дивный бувъ мѣй сонъ!“

— „Олесю, сердце мое, щасте мое!“ — крикнувъ Летючій и згадавъ все, все: и свое имя, и свою бѣду, и все, що зъ нимъ сталося.

Та дѣвчина була, якъ двѣ краплѣ воды: Олеса Музикѣвна! Такі самі въ неї були великі, карі очи, такі-жъ маленькі губки, такі-жъ черні, великі косы. Навѣтъ такими квѣтками була въ неї вышита сорочка.

— „Олесю! чи вже-жъ ты мене отсе не познаешь?“ — промовивъ зновъ Летючій.

— „Я не Олеса, а Маруся, хочъ я и Музи-

кѡвна, якъ ты кажешь“, тихо промовила дѣвчина. „Але де се я? Боже мѡй! Де-жь моя мати? Де мѡй милый гетьманъ?“

И зъ тыми словами еи очи впали на гетьмана. Она почала омлѣвати и тихо сѣла на камѣнь. А гетьманъ дивився на неи довго, довго. Его грѡзне лице стало такъ ласкаве, якъ у малого хлопця.

Одинъ дѣдъ характерникъ почавъ говорити до дѣвчины:

— „Чи памятаешь, дѣвчино, якъ ты полюбила нашого гетьмана, якъ приплыла сама човникомъ и ступила ногою на нашъ запорозкій острѡвъ? Ты вчинила великій грѣхъ! Запорожець не повиненъ кохати дѣвчатъ, а твоя дѣвоча нога не повинна була и торкатись объ нашу Сѣчову землю. За свѡй грѣхъ ты стала калиною и разомъ зъ нашимъ кошемъ тебе поглинувъ Днѣпро. Ты стояла отъ тутъ вже сто лѣтъ и спокутувала свѡй грѣхъ. Твѡй рѡдъ и теперъ живе на Украинѣ. Одного Музики дочка запровадила отъ сего хлопця до насъ... То ваше вже пяте колѣно.“

Гетьманъ згорнувъ руки, подивився на Марусю и промовивъ:

„Иди Марусе зъ симъ хлопцемъ на Украину. Така Божа воля. За твою щирю любовь до мене ты каралась, за щирю любовь ты и спокутувала. Иди! И коли людямъ добре жити на Украинѣ, то зѡставайся тамъ и кѡнчай свѡй людскій вѣкъ;

а коли людямъ погано жити, то ты вернешся до насъ, зновъ отъ тутъ передъ хрестомъ станешь калиною и розкажешь намъ, и выпѣваешь намъ про горе Украины. А ты, дѣду, вынеси Марусю та Карпа — на той свѣтъ!“ — промовивъ гетьманъ и махнувъ рукою на одного дѣда характерника *РМ = 1434.*

Той дѣдъ заразъ ставъ орломъ, захопивъ на себе Марусю и Карпа, махнувъ широкими крылами. Водяна стеля такъ и розступилась на три сяжнѣ, неначе вѣдъ великого вихра. Орель поиѣсь ихъ обохъ по надъ страшными Днѣпровыми порогами.

Карпо глянувъ у низъ, и голова въ него заморочилася. Ненасытець ревѣвъ, стогнавъ, кидавъ въ гору бѣлу хвилю. Брызки и пѣна кидалась и сыпалась на всѣ боки. Ще выше пѣнявся орель, и стало видко всѣ пороги вѣдъ першого до останного. Днѣпро здавався якимсь звѣремъ, у котрого грива и шерсть крутилася бѣлыми вихрами.

— „На що ты, орле, такъ високо пѣднимаешся?“ — спытавъ Летючій.

— „Бо я Запорожець и люблю простѣръ. А де бѣльше волѣ, бѣльше простору, якъ не тутъ, у небѣ пѣдъ хмарами?“ — промовивъ орель и ще дужше махнувъ крылами. Крыла вже черкались объ хмары. Весь Днѣпро вже здавався синою стрѣчкою, а вся земля зеленѣла, якъ зелена хустка. Вже було видко, де Днѣпро вы-

ливався лиманомъ въ Чорне Море. А города бѣлѣли, наче грядочки бѣлыхъ квѣтокъ. Орель глянувъ очима просто на сонце, а потѣмъ у низъ, и промовивъ:

— „Чи бачите, що дѣється на Украинѣ?“

— „Не бачимо“ — оббзвалися Карпо и Маруся, „бо рѣки вже здаються нѣбы шнурочки, а зелена Украина туманомъ покрылась.“

— „Доторкнѣться руками до хмары и протрѣть собѣ очи!“ промовивъ орель и они обое такъ и зробили.

— „Чи бачите теперечки, що вѣдъ самого Днѣпра ажъ по Сянъ, ажъ до Перемышля и Ярослава на зеленѣмъ поли скрѣзь вються жовтѣ гадюки, пашать полумямъ и повсысались въ украинську землю.“

— „Бачимо.“

— „Ото жъ польскѣ паны, що сеуть кровь зъ нашої землѣ. Мы ихъ були богато выгубили, а теперь зновъ ихъ розплодилось доволѣ. Та и розплодилось же тее иродове зѣля! Та якѣ поставали гладкѣ та довгѣ! та якъ пашать полумямъ, бий ихъ сила Божа! Нещасный нарѣдъ, нещасна Украина.. А чи бачите, якъ скрѣзь неначе великими клубками вються червы або глистки?“

— „Бачимо!“

— „Ото-жъ Жида, що высысають зъ нашої Украины останный сокъ! Та и богато-жъ тои черви! А чи бачите вы, якъ на зеленому поли

плазують сѣрї комашки помѣжь тымъ гадомъ?

— „Бачимо!“ оббзвалась Маруся, „то мабутъ козаки муштруються. Чи не збираються на Ляха або на Турка?“

— „Нѣ, дочко. То московске вѣйско муштрується. Мѣжь тымъ вѣйскомъ вже нема нѣ од-нѣсѣнького козака,“ промовивъ орель та и крыла опуствивъ. Вѣнъ такъ швидко падавъ въ низъ, що у Марусѣ и Карпа духъ захопило “

Зновъ пышно заблыщавъ Днѣпро мѣжь берегами, зазеленѣли украинскѣ степы, лѣсы, поля; зновъ забѣлѣли великѣ города и села. Але въ тыхъ городахъ и въ тыхъ селахъ було тихо, тихо, якъ у небѣ. Нѣгде не ворушилась и жива душа, неначе всѣ люде вымерли вѣдъ великой чумы. А жовтѣ гадюки та червы все крутились, все вились! а вѣйско все муштрувалося якъ сѣра комашня розсыпавшися на зеленому поли.

— „Скажи менѣ, орле, бо ты все знаешь, дежь дѣлись люде на Украинѣ? Чи ихъ Татаре полонили, чи ихъ Турки вырѣзали?“ — спытала Маруся.

— „Нѣ ихъ Татаре не полонили и Турки не вырѣзали; они зачарованѣ такъ само якъ и наша Сѣчь. То бачъ схопилося таке страшне повѣтря и навѣяло страшный сонъ на Украину, и люде разомъ такъ и поснули, тай будуть спати, поки вѣнъ не принесе зъ хмарами цѣлю-

щои та живуцои воды и покропить тою водою землю и людей.“

— „Боже мѡй! чи найду я живу свою матѣнку!“ тихо промовила Маруся.

Орель почавъ спускатись на правому березѣ Днѣпра, противъ того острова, де колись була Сѣчь. Вѡнъ глянувъ на той островъ, де и слѣду козацкогo не зѡсталoся, де козацкѣ могила заросли буряномъ та огородиною, де на гетьманьскихъ могилахъ колоністы Нѣмцѣ насадили картоплѣ. Де колись на майданѣ роємъ гули на радѣ Запорожцѣ, тамъ теперъ паслась нѣмецка череда... Орель гѡрко заривавъ, тихенько осадивъ на берегъ Карпа та Марусю, а самъ знявся и вправъ въ бѣлу кипучу пѣну Ненасытецкогo порога.

Довго сидѣли Карпо и Маруся надъ Днѣпромъ и вѡдпочивали. Передъ ними була чудова картина Днѣпра, облитого сонцемъ зъ высокогo неба. По обидва боки Днѣпра стояли высокѣ сѣрѣ скелѣ. На водѣ скрѡзь були розкиданѣ зеленѣ островцѣ, оброслѣ высокимъ очеретомъ та лозою. Мѣжь островами и на островахъ сторчало камѣне, зеленѣли вербы. А пороги все ревли та гули, наводили думу на душу. Маруся довго дивилась на Днѣпро, а потѡмъ почала говорити:

— „Чи бачишь ты, козаче, отой камѣнь, що высунувся зъ берега далеко въ воду? Я разъ стояла на тѡмъ камени и брала воду, а гетьмань

вхавъ дубомъ Кругомъ его сидѣли запорозкї козаки и гребли веслами, а гетьманъ стоявъ та все дивился на мене. Я и собѣ задивилась на его, а вѣдрце мое и поплыло за водою. Гетьманъ побачивъ та и засмѣявся до мене. Якїй же гарный бувъ гетьманъ! Якї въ него очи, якї бровы, якї вусы! Серце мое такъ и пристало до его очей! Вернулась я до дому зъ однимъ вѣдромъ. Мене мати лаяла за вѣдрце а я и не чула того, та все думала про гетьманьскї очи. Часто я зъ того часу выходила сюды и все дивилась, чи не выйде гетьманъ на берегъ гуляти на отъ тѣмъ островѣ. Коли разъ вечѣръ дивлюся я: ходить мѣй гетьманъ по бережѣ, згорнувши руки. Я дивлюся на него звѣдсѣль, а вѣнь на мене звѣдтѣль. Мене такъ и потягло до него, якъ отъ промѣне сонця тягне росу зъ квѣтокъ. На березѣ стоявъ хибкїй човникъ. Я сѣла въ човникъ, вхопила въ руки веселце и полетѣла човникомъ до него. И сама я не зчулася, якъ выйшла я на козацкїй берегъ, якъ побѣгла до гетьмана, якъ упала передъ нимъ на колѣна и обняла его. Я подивилась ему прямо въ чорнї очи, почувала на своему лицу его гарный духъ, почувала, що вѣнь нагнувся до мене и поцѣлувавъ мене. И менѣ здалося, що я умлѣваю, що я вмираю, вмираю, а не могу вмерти. Я почувала, що мое сердце нѣбы заспѣвало якусь чудову пѣсеню и спѣвало, спѣвало безъ кѣнца.. Я нѣбы засыпляла и спѣвала, и

черезъ той сонъ все бачила чудовй чорнй очи и страшнй, и гарнй, все чула горячйй духъ на своѣмъ лицу, а мое сердце все спѣвало безконечну пѣсню про щасте, про кохане. Якъ бы хотѣла, щобы на вѣки протягся той пышны сонъ, щобъ до вѣку спѣвала моя душа для мого милого пѣсню про кохане. И я забула батька и матѣрь, забула свои степы, свѣй хутѣръ и свои квѣтки; забула про Днѣпро, про небо и сонце. На що они мене збудили и одняли вѣдъ мене той чудовый сонъ? "

Маруся замовкла и втерла слезы рукавомъ.

Вже сонце стало на вечѣрнѣмъ пружѣ. Карпо и Маруся встали и пѣшли на степъ.

— „Проведи-жь мене, козаче до мого батька, до хутора Чаплѣвъ; я тобѣ спаси-бѣгъ скажу.“

Отъ идуць они та идуць, вже далеко вѣдѣшли вѣдъ берега. Степъ почавъ розстилятьсѣ далеко, далеко и зеленѣвъ, скѣльки засягало око. Трава зеленѣла, квѣтки пахли, птицѣ спѣвали въ синому небѣ.

— „Степы мои, — степы мои! вы и доси такй гарнй та зеленй, якъ и колись були,“ — промовила Маруся.

Отъ дивлятьсѣ они, ажъ на степу пасетьсѣ велика череда. Голендерскйй коровы, здоровйй конѣ, круторогйй, чумацкйй волы, цѣлйй табуны ишпаньскихъ овецъ. Череда була сыта, а пастухи и чабаны були пообдирани, босйй, або въ

латаныхъ постолахъ. На свиткахъ були самі за себе латы. Они були худі, замлѣлі.

— „Чій се скоть вы пасете? Чи козацкій чи свѣй,“ — спытала Маруся.

— „Паньскій,“ — оббзався оббдраный якъ дранецъ пастухъ и побѣгъ за коровою, на котрѣй шерсть ажъ вылыскувалася проти сонця неначе на якому панови шкѣра.

Идутъ они далѣй, ажъ пасеться друга чередка: коровки погані, кудлаті, бычки миршаві, низенькій, свині дробній.

— „А се чія чередка?“ — спытала Маруся.

— „Людска!“ — оббзався босый, оббдраный хлопецъ. — „Чи далеко ще до хутора Чаплѣвъ?“

— „Та тутъ нема хутора Чаплѣвъ; а в велике село Чаплѣ“ — вѣдказавъ чабанъ.

— „А чи живе ще у тыхъ Чапляхъ козакъ Петро Музика? Ёго хата стоить у самѣй балцѣ.“

— „На балцѣ стоить цѣлый кутокъ Музикѣвка. Тамъ буде хатъ зъ трійцять якъ не бѣльше.“

Здивувалася Маруся и задумалася, де ті хаты набрались въ Чапляхъ. Отъ пѣшли они далѣй. Появились роскѣшній поля. Пшениця стояла якъ море; ей и кѣнца не було видко. На поля жали женцѣ.

— „Де се взялася въ степу пшениця? Та и насѣяно-жь ей!“ подумала Маруся и спытала:

— „А чія се пшениця? Чи не Музичина часомъ, або може гетьманьска?“

— „Яка тамъ Музичина? дяхѡвска! Якійс Ляхъ отсе приѣхавъ у степы, та взявъ посессію у нашего пана.“

— „А дежь той вражій панъ взявся тутъ въ Чапляхъ?“ спытала Маруся.

— „А чи мы знаємо, де вѡнъ тутъ взявся, вѡдказали женцѣ.“

И все те було дуже, дуже чуднымъ для Марусѣ.

Идутъ они далѣй, а тамъ на степу ростуть баштаны; кавуняче и дыняче бадыля такъ и верыло степъ огудинямъ, скѡльки можна було окомъ скинути.

— „Чи се такі сильні баштаны?“ — спытала дѣвчина баштанника.

— „Жидѡвскі, Жиды нахапали землю на лѣто пѡдъ баштаны“, — вѡдказавъ дѣдъ баштанникъ.

— „А оті жита, чіи они?“

— „Паньскі!“

— „А отой овесъ, неначе золото? Але вѡвса, вѡвса, неначе море! Чіи то вѡвса?“ спытала дѣвчина.

— „Ляхѡвскі.“

— „А дежь людске? де-жь козаче?“

— „Отъ тамъ трошки людского икъ селу!“ гукнувъ дѣдъ зъ курѣня.

Маруся стала смутна, смутна! Въ неи зновъ зъявилась думка стати калиною и вернутись до

свого любого гетьмана, щобы співати ему вѣчно пѣсню про кохане.

Пѣшли они далѣй, ажъ передъ ними розбѣталося превелике село. Въ кѣнци села бувъ великѣй ставъ на яру Тамъ стояла здорова сахарня зъ высокимъ задымленнымъ стовпомъ.

— „Отъ и Чаплѣ!“ — промовивъ Карпо.

— „Чи вжежь отсе Чаплѣ?“ — крикнула Маруся и въ долонѣ плеснула; чѣяжь ото фабрика?‘

— „Ляхѣвска“, — вѣдказавъ Карпо.

— „А отой млынъ низше ставу?“

— „Жидѣвскѣй.“

— „А отой другѣй млынъ по другому боцѣ?“

— „То паньскѣй, але добре не памятаю.“

— „Чи вжежь отсе бабуню, Чаплѣ?“ — спытала Маруся у одной старой бабы, котра ишла дорогою.

— „Чаплѣ. А кажуть люде, що тутъ не дуже давно було всего на всего три хаты Музичинныхъ на балцѣ. Але коли вы идете въ село, то лучше заночуйте въ степу, бо тамъ теперъ таке дѣється, що не доведи Господи! Прѣйшла московска закуцѣя, бо люде не доплатили подати чи що? — Тамъ отсе недавно стрѣляли на людей, а сегодня бють людей рѣзками вѣдъ самого ранку. Половина села утекла въ степъ.“

Не вважаючи на те Карпо и Маруся пѣшли далѣй до села. Коли дивляться они, ажъ тамъ зъ боку на ярочку лѣсокъ. Пѣдъ лѣскомъ

блыщала мѣжь осокою вода. Карпо схотѣвъ пѣти и они звернули до лѣску. Тѣлько що они прійшли до лѣска, ажъ дивляться, що помѣжь деревомъ ховаються люде, то на щось копають ямы, то закопують кожухи, свитки. пѣвмѣтки, намѣста, чоботы. Марусѣ такъ и здалося, що въ село набѣгли Татары. Она такъ и затрусилася вся и пытае у молодѣцѣ:

— „Вѣдѣ кого то вы ховааетесь?“

— „Вѣдѣ закуціѣ. Прійшло вѣйско въ село, забрало нашъ скотѣ, продае жидамъ нашу одежу. Отсе що вынесли зѣ хатѣ, то може сховаемо, а чоловѣки якъ живѣи, то и слава Богу!“

Ще гѣрше задумалася Маруся. Одначе ѣй такъ хотѣлось подивитись на ту хатину, де она зросла. Ёй все здавалось, що она ходила до Днѣпра, та отсе вертається до дому и побачить свою матѣрѣ.

Вже они пѣдѣйшли до села. Коли дивляться, ажъ при дорозѣ лежить убитый чоловѣкѣ, а тамъ на поли другѣи, а тамъ далѣи третѣи. Птиця обеѣла трупы. Нѣхто и не думавъ ихъ ховати. Коли прійшли они въ село, ажъ тамъ середѣ выгона кругомъ стояли Москалѣ, обступивши громаду, а въ серединѣ били Москалѣ людей рѣзками зѣ колючои дерезы. Вже обрѣзали дерезу зѣ всего паньского окопа, вже почали рѣзати глѣдѣ, агрусѣ въ паньскому саду та все били та били. Выгѣнѣ червонѣвъ вѣдѣ крови. Кругомъ летѣли шматки мяса. Кѣлька

чоловѣкѣвъ лежало ледви живыхъ и страшно стогнало. А рѣзки все свистѣли, а Москалѣ все били, а офіцеры все кричали та приказували..

Маруся залилася слезами и швидко пѣшла зъ того страшного выгона, облитого людскою кровю. Въ селѣ по пѣдъ хатами и на улицахъ не видко було нѣгде и живой души, неначе всѣ люде вымерли.

Вже сонце стояло низько, якъ Маруся зъ Карномъ прійшли на Музикѣвку на балцѣ. Она зразу пѣзнала ту балку.. И теперъ на балцѣ стояла така сама невелика хатка, обгороджена низенькимъ тиномъ, обкопана ровомъ, обсаджена садкомъ, а на окопѣ — високою дерезою. И теперъ на окопѣ дереза була густа якъ руно и закрывала весь грунтъ и до половины хату.

Маруся вѣйшла въ хату. Въ хатѣ було дуже бѣдно. Коло вѣконця сидѣла старенька женщина. Она була така похожа на Марусину матѣрь! Маруся такъ и кинулася до неи на шию и назвала еѣ своею матѣрю.

— „Що се зъ тобою, дѣвчино! Я не мати твоя, а ты не дочка моя,“ — тихо промовила женщина.

— „Але-жь се хата Петрова Музичина?“ спытала Маруся.

— „Музичина, тѣлько не Петрова, а Василева, а я Василева жѣвика.“

Маруся стала и руки опустила, та все придивлялася до старой женщины.

— „А менѣ все здається, що ви моя мати. Ви такі похожі на мою матір, що я бы зъ роду не сказала, що ви не мати моя.“

— „Ты дѣвчино дуже схожа на мою меншу сестру. А въ мене и дочки не було. Чи не ходила ты кѣлька лѣтъ на заробѣткахъ за границею, що позабувала свою рѣдню?“

— „О я довго ходила!. давно вже я була дома. Якъ я була дома, то тутъ и села не було..“

— „Що се ты, дѣвчино, говоришь? Твоѣй же вѣкъ не Богъ зна якій. Наші старі люде розказують, що тутъ на балцѣ стояла перша хата въ Чапляхъ.“

Тогди тѣлько Маруся придивилась, що хата стояла вѣкнами на схѣдъ сонця, а хата ви батька стояла на схѣдъ сонця причолкомъ. Она зовсѣмъ теперъ зрозумѣла, що то була дуже давна рѣчь на свѣтѣ.

— „Якѣ-жь вы, тѣтко, бѣднѣ!“ промовила Маруся, дивлячись на женщину и рѣздивляючись по хатѣ.

— „А вже-жь бѣднѣ, бо не ма зъ чого за-богатѣти. За поле плата велика, а тутъ и подушне плати и на волость и на школу... Та все плати, та плати! И робимо, и нѣчого не маємо. Сѣдайте, коли ласка ваша!“

Маруся и Карпо сѣли на лавѣ и обое задумались. Теперъ тѣлько Карпо опам'ятувався зовсѣмъ, якъ поговоривъ зъ живыми людьми, по-

сидѣвъ въ хатѣ Вѣнъ неначе прокинувся вѣдъ важкого и чудного сну, роздивлявся при свѣтлѣ дня на все живе и тѣлько згадувавъ той сонъ, що вже розлѣтався неначе на повѣтри. А Маруся сидѣла та все згадувала, якъ то було колись въ хатѣ еи батька. Въ еи батька хата була така сама невеличка, але далеко богатша, була обвѣшана рушницями, шаблями, пистоями. Все тое оруже висѣло по стѣнахъ помѣжъ вышиваными рушниками и хрестами зъ квѣтокъ и василькѣвъ. Въ еи батька було що ѣсти и пити, бо було въ его стѣлько степу, скѣлько окомъ скинути; въ него була отара овецъ, були воли и коровы. А якѣ конѣ мавъ еи батько! Якъ той степовой вѣтеръ лѣтали они по степахъ. Бувъ у него и ставокъ и млынокъ и садокъ, а въ садку була пасѣка.

— „Вы, тѣтко, кажете, що се Музичинъ грунтъ зъ давныхъ давенъ. Аджержъ у давного Музики було богато степу. Его поле ишло оттакъ вѣдъ самой балки, та ажъ до самого Днѣпра.“

— „Може оно и було коли Музичине, а теперъ то паньске, то ляхѣвске. Мы и живемо бѣльше заробѣтками. А ще недавно нашъ таки дѣдъ чумакувавъ, посылавъ не одну паровицю и въ Крымъ по сѣль и на Донъ по рыбу.“

Вже наставъ вечѣръ. На стѣнѣ зачервонѣло промѣне сонця якъ жаръ въ печи. Въ хату вѣйшла бабина невѣстка; она прѣйшла зъ поля

зъ маленькою дитиною на рукахъ, повѣсила колыску, поклала дитину а сама кинулась до печи и почала варити убогу вечеру. Невѣстка була бѣдно убрана, въ старѣй одежи, въ товстѣй сорочцѣ. Зъ поля прибѣгло пятеро овецъ та четверо поросять.

— „Чи вже у васъ и коровы нема?“ спытала Маруся, поглядаючи черезъ вѣконце на бѣднѣй двѣрь, на драну повѣтку.“

— „Де вже намъ и корову держати!“ — промовила невѣстка и пѣшла загаяти вѣвцѣ.

Маруся выйшла зъ хаты слѣдкомъ за молодыцею, подивилась на обдрану повѣточку, на убогу оселю, потому пѣшла въ садочокъ и довго дивилась на зеленый степъ, на балку, засажену вербами. Карпо выйшовъ слѣдкомъ за нею и не зводивъ зъ нею очей. Маруся пѣшла въ садочокъ, походила по садочку и почала плакати, — потому стала коло крыницѣ, ще разъ глянула на убогу хату, на вишнѣ, ще разъ глянула на сине глубоке небо, все залите останнымъ червонымъ промѣнемъ сонця. Сонце впало десь въ степу, неначе потонуло; останнѣй червоный промѣнь зачепився на хмарцѣ, и розтопивъ еѣ на червоне золото. Маруся глянула на ту хмарку, зѣтхнула важко и зновъ стала калиною. Зновъ на тѣй калинѣ зачервонѣли зъ верху спѣлѣ ягоды; кущъ навкруги зацвѣвъ бѣлыми квѣтками. Настала чудова зоряна нѣчь и калина вмылась росою... роса за-

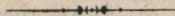
капала въ крыницю.. то були Марусинѣ слезы. Зъ крыницѣ такъ и пѣднѣлася вода, полилася черезъ край по травѣ, потекла рѣчечкою ажъ до синого Днѣпра. Карпо все тоє бачивъ и не здивувався пѣсля того дѣва, що вѣнъ недавно бачивъ. А въ досвѣта вся сѣмя Музиченкѣвъ выйшла въ садокъ дивитись, де то за нѣчь выросла и зацвила калина и сповнила росою зъ листя всю крыницю водою... затопила невеличкою рѣчкою балку.

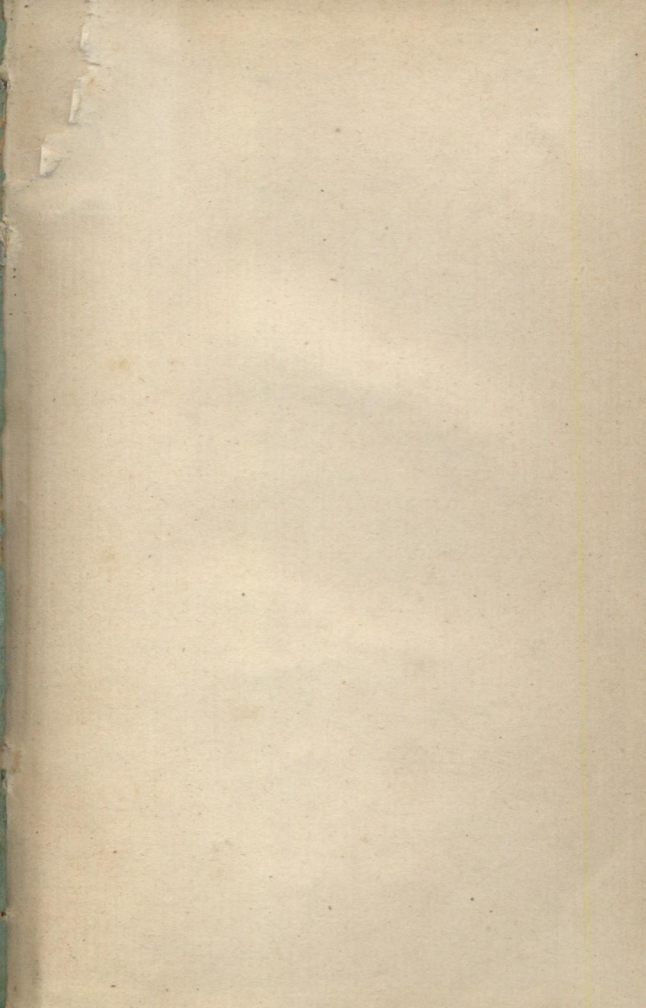
А гетьманъ и Запорожцѣ все стояли пѣдъ золотымъ хрестомъ, молились Богу та все поглядала на те мѣсце, де стояла калина. И въ той самъ часъ, якъ Маруся стала калиною въ Музичиному садку, и въ той часъ Запорожцѣ побачили, що коло хреста зновъ зазеленѣвъ кущъ калины, зачервонѣли ягоди, забѣлѣли квѣтки. А пѣдъ калиною зновъ заблыщала крыничка, ще и вода бовталась въ крыницѣ, неначе хто отъ-отъ тѣлько що набравъ зъ неи воды. И въ той часъ зновъ заспѣвавъ пѣсню чудовой, дѣвочѣй голосъ, тѣлько та пѣсня була ще жалѣбнѣйша ще смутнѣйша. Той голосъ нѣбы заголосивъ надъ домовиною рѣднои матери и разомъ зъ тымъ голосомъ зарыдавъ гетьманъ, заплакали Запорожцѣ якъ малѣ дѣти. Тѣ слези закапали на жовтый пѣсокъ, и змѣшались зъ Днѣпровою водою. А на золотому хрестѣ, на терновому вѣнку ще гѣрше зачервонѣла свѣжа кровь. закапала и облила золотый

хрестъ ажъ до самого долу. И зъ той крови
вырѣсь виноградъ, обвився кругомъ хреста, за-
зеленѣвъ листомъ, зачервонѣвъ ягодами.

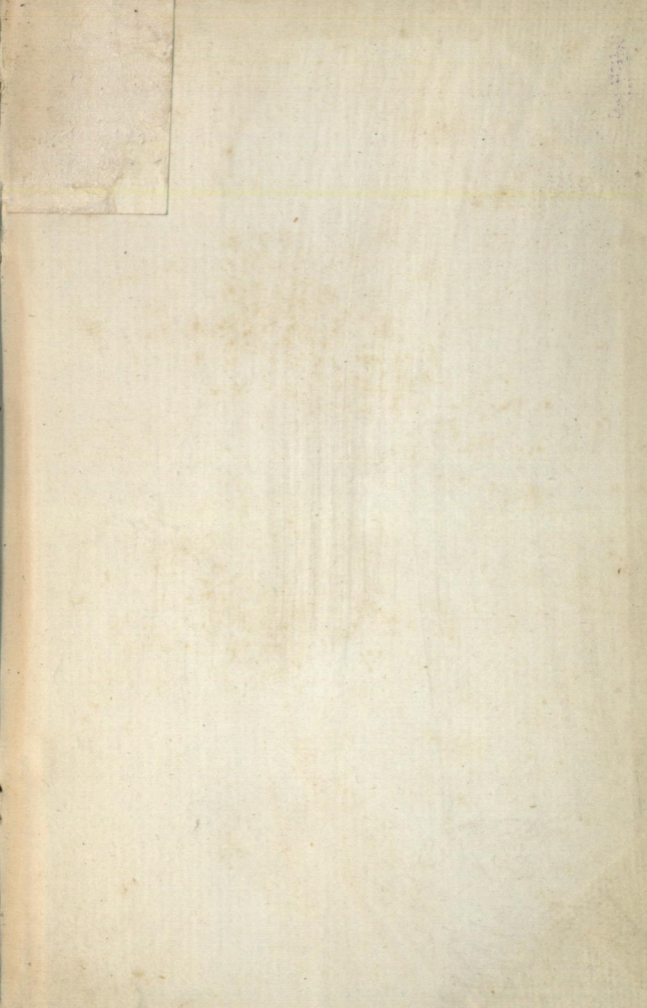
Карпо Летючій дѣждався ночи и въ глуху
пѣвнѣчь прійшовъ до своего села, розпытати,
що тамъ дѣялося вѣдь того часу, якъ вѣнь
розбивъ байдака. Вѣнь нишечкомъ розбудивъ
свого одного товариша, и той ему розказавъ,
що вже Карпову батькѣвску хату спродали,
все що було въ хатѣ вѣддали купцеви за
розбитый байдакъ, а начальство присудило дати
Карпови двѣста рѣзокъ на скелѣ коло самого
Ненаситця, якъ бы тѣлько вѣнь вернувся до
дому. — Олеса, его кохана Олеса, вже давно
повѣнчалась зъ другимъ лотеманомъ.

Карпо заплакавъ, стоячи коло рѣднои оселѣ
и той-жъ такой ночи на вѣки помандрувавъ за
границю, ажъ за синий Дунай. И не стало про
него чутки нѣ вѣсточки. Всѣ такъ и думали, що
вѣнь утопився, або розбився объ скелѣ на Не-
наситцеви.

1
W-156041

1937-1939. 940. 1/200 + 1/250.